

УДК 349.42:340.13

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕДУРНИХ НОРМ В АГРАРНОМУ ПРАВІ

**А.М. ЛЮБЧИЧ, аспірант¹,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого**

Стаття присвячена визначенню ролі та значення процедурних норм, прийняття яких зумовлене об'єктивною потребою упорядкування відносин у сфері аграрного права.

Процедурні норми, роль процедурних норм, зміст процедурних норм, аграрне право.

Останні роки характеризуються інтенсивним розвитком та удосконаленням аграрного законодавства, що відбувається насамперед завдяки змінам його нормативної основи. Тому теоретичні дослідження правових норм, незважаючи на те, що вони постійно знаходяться у центрі уваги вчених, не втрачають своєї актуальності й нині. Передусім це пояснюється тим, що далеко не всі види норм вивчено достатньо глибоко та всебічно.

Вченими-юристами приділяється увага дослідженню ролі процедурних норм у правовому регулюванні суспільних відносин. Окремі правові аспекти вказаних норм розглядалися, зокрема: С.С. Алексєєвим, М.С. Строговичем, В.К. Субботенко, В.А. Тарасовою, Г.П. Чернявською та ін.

Метою статті є дослідження деяких моментів визначення ролі та значення процедурних норм, а також їх місця у системі правових норм аграрного права.

Як відомо з загальної теорії права, роль будь-яких правових норм як регулятора суспільних відносин полягає в тому, що за їх допомогою досягаються упорядкованість, організованість суспільних відносин [1, с. 459]. Так, С.С. Алексєєв зауважує, що процедурні норми як відносно самостійні елементи системи правового регулювання суспільних відносин відображають загальні (спільні) закономірності розвитку права [2, с. 37].

На розвиток цього положення доцільно навести точку зору В.К. Субботенко. Автор наголошує, що для виникнення конкретного правовідношення необхідна процедурна норма [3, с. 14]. Значення ж останніх, на думку науковця, полягає саме у визначенні порядку втілення у життя матеріально-правових норм [3, с. 17].

На думку В.А. Тарасової, процедурні норми призначені для регулювання діяльності, спрямованої на здійснення суб'єктивних прав та

¹ Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор А.М. Статівка

© Любчич А.М., 2014

юридичних обов'язків учасників матеріальних правовідносин [4, с. 15]. Підставою ж виникнення процедурних правовідносин, на переконання вченого, є не тільки процедурна норма, юридичний факт, правосуб'єктність, але й матеріальна норма права [4, с. 16].

Слушно наголошує М.С. Строгович, що процедурні норми, як складова права, поряд з іншими його приписами, складають основу законності, виступаючи однією з його передумов [5, с. 26].

На сучасному етапі розвитку аграрних відносин, відсутнє належне законодавче регулювання вказаних відносин. Існує чимало прогалин саме у встановленні порядку реалізації сільськогосподарськими товаровиробниками своїх прав та обов'язків.

У цьому контексті доцільно розглянути висловлені думки представників аграрно-правової науки. Наприклад, А.М. Статівка зауважує, що аграрно-правові норми не є копіюванням змісту правових норм інших галузей права, вони спрямовані на охоплення своїм впливом специфіки саме аграрних відносин. При цьому аграрно-правові норми виходять за межі дії подібних норм інших галузей права за рахунок особливостей аграрних відносин [6, с. 47].

Разом із тим В.М. Єрмоленко зазначає, що «не має жодної потреби в дублюванні норм, що врегульовують процедуру створення, функціонування та припинення сільськогосподарських підприємств...», «адже це прерогатива інших галузей права, зокрема, цивільного та господарського» [7, с. 45–46]. Така позиція автора є сумнівною. Тому слід погодитися з позицією А.М. Статівки, на переконання якого, по-перше, норми цивільного та господарського права здебільшого не враховують особливості створення сільськогосподарських підприємств. Наявність і окресленість певних особливостей щодо процедури створення таких підприємств закріплена приписами відповідних спеціальних законів. Саме останні враховують своєрідність аграрних відносин. По-друге, автор не бере до уваги відмінність між матеріальними та процесуальними нормами наведених галузей права, отже, й особливості впливу процедурних норм аграрного права на врегулювання аграрних відносин крізь призму процедури створення, функціонування і припинення сільськогосподарських підприємств [6, с. 47].

Усі норми аграрного права спрямовані на досягнення задоволення інтересів учасників аграрних відносин, однак реалізація загальної мети (створення реальних умов, що сприяють визначенню порядку діяльності суб'єктів аграрного права) процедурних норм не виключає наявності їх безпосередньої мети (втілення положень процедурних норм у фактичній поведінці (діяльності) зазначених суб'єктів), що пов'язано з упорядкуванням їх виникнення та реалізації.

Отже, важливим є вирішення питання щодо ролі та значення процедурних норм в аграрному праві, оскільки, як уже наголошувалося, процедурні норми у сфері аграрного права можуть стати передумовою законності тільки тоді, коли вони будуть належно законодавчо закріплені.

Що стосується ролі процедурних норм, то її можливо дослідити через притаманні функції, адже саме вони дозволяють визначити основні напрями впливу процедурних норм на аграрні відносини з метою їх упорядкування.

До функцій процедурних норм аграрного права слід віднести, по-перше, інформаційну, яка полягає у тому, що процедурні норми аграрного права, як і всі інші юридичні норми, вбирають у себе, а потім надають значний обсяг інформації про відповідні види аграрних відносин.

Наступною функцією є регулятивна, яка полягає у забезпеченні конкретизованого, детального, точного і визначеного нормативного регулювання аграрних відносин. Цю функцію процедурні норми можуть виконати лише у тому випадку, якщо вони виражають, з одного боку, зміст та особливості тих чи інших обставин, а з іншого – волю законодавця, зразок, модель поведінки. Тому особливість цієї функції полягає насамперед у конкретизації та деталізації регулювання аграрних відносин. У загальній теорії права цю функцію називають регулятивною [8, с. 262].

Поряд з інформаційною та регулятивною функціями процедурних норм доцільно виокремити організаційну функцію, яка полягає у визначенні цілеспрямованості поведінки суб'єктів аграрних правовідносин, а саме конкретного порядку, з якими варто пов'язувати направляючу діяльність таких суб'єктів. Такий порядок сприяв би отриманню передбачуваних результатів.

Тут необхідно зауважити, що практична реалізація сільськогосподарськими товаровиробниками прав у сфері аграрних відносин є неможливою без наявності законодавчо закріплених процедурних норм щодо здійснення таких прав.

Наприклад, у Законі України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17 липня 1997 р. (у редакції від 19 січня 2013 р.) закріплена процедура набуття права власності на землю сільськогосподарським виробничим кооперативом (ч. 1 ст. 14). Зміст цієї статті полягає у тому, що право власності на землю може набуватися сільськогосподарським виробничим кооперативом (далі – кооператив) шляхом внесення до пайового фонду земельних ділянок його членами.

Першим кроком у цьому напрямі є скликання загальних зборів кооперативу. На загальних зборах вирішується питання про земельну ділянку, що вноситься членами до пайового фонду виробничого кооперативу. Зарахування земельної ділянки відбувається на підставі акта приймання-передачі майна (далі – акт) після державної реєстрації конкретного кооперативу. В акті, який посвідчує пайовий внесок, обов'язково слід зазначити: опис майна, що вноситься, його грошову оцінку, дату, на яку майно вноситься до кооперативу. Далі цей акт підписує член кооперативу, що вносить таке майно, а також ставить свій підпис голова кооперативу. Після цього ставиться печатка виробничого кооперативу. Акт укладається у двох оригінальних примірниках, з яких один залишається у члена кооперативу, що робить внесок майном, а другий зберігається у кооперативі. На жаль, у нормі існує прогалина:

немає чіткої вказівки про те, в якому саме порядку може здійснюватися внесення до пайового фонду земельної ділянки.

З огляду на зазначене, доцільним є закріплення у наведеному Законі України «Про сільськогосподарську кооперацію» процедурну норму, яка б чітко закріпила положення щодо порядку внесення земельної ділянки, з тим, щоб у статуті конкретного виробничого кооперативу було передбачено положення щодо порядку внесення до пайового фонду земельної ділянки членами такого кооперативу, оскільки він розробляється відповідно до зазначеного Закону.

Згідно із ч. 1 ст. 5 Закону України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 р. право на створення фермерського господарства має кожен дієздатний громадянин України, який досяг 18-річного віку та виявив бажання створити фермерське господарство. У цьому ж Законі закріплений порядок створення фермерського господарства. Зокрема, особі, яка виявила бажання створити фермерське господарство, насамперед необхідно отримати земельну ділянку для ведення господарства. Відповідно до ст. 7 цього Закону, отримати (придбати) земельну ділянку у власність або в оренду особа може тільки після звернення із заявою до відповідної районної державної адміністрації, якщо бажана земельна ділянка належить до земель державної власності, а якщо ділянка перебуває у комунальній власності, то необхідно звертатися до місцевої ради.

У заяві обов'язково зазначається: бажаний розмір і місце розташування ділянки, кількість членів фермерського господарства та наявність у них права на безоплатне одержання земельних ділянок у власність, обґрунтування розмірів земельної ділянки з урахуванням перспектив діяльності фермерського господарства. При цьому, обов'язково подаються документи, що підтверджують досвід роботи у сільському господарстві або наявність освіти, здобутої в аграрному навчальному закладі. І тільки після отримання земельної ділянки громадянин має можливість провести державну реєстрацію (як того вимагає Закон України «Про державну реєстрацію фізичних та юридичних осіб-підприємців» від 15 травня 2003 р.) фермерського господарства.

Отже, ст. 7 наведеного Закону врегульовує як порядок створення фермерського господарства, так і процедуру вчинення конкретних дій, а саме реалізації права наданого громадянам України стосовно створення фермерського господарства.

Таким чином, можна констатувати, що одним із важливих аспектів ролі процедурних норм в аграрному праві є те, що шляхом регулювання відносин, які виникають при створенні і функціонуванні сільськогосподарських товаровиробників, забезпечується реалізація їх прав та обов'язків відповідно до вимог, що чітко викладені у нормах матеріального права. Без процедурних норм матеріальні норми права не можуть бути «включені» до безпосереднього владно-організаційного впливу на вирішальних стадіях правового регулювання [10, с. 37–38].

Тому роль процедурних норм поряд із матеріальними полягає у тому, що вони є основою законності, виступають однією з його передумов.

При цьому, необхідно зауважити, що не тільки неурегульованість порядку діяльності суб'єктів аграрного виробництва, але й відсутність або недостатня чіткість закріплених процедурних норм у цій сфері приводять до різносторонньої правозастосовної практики, нереалізованості прав та обов'язків зазначених суб'єктів.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що значення процедурних норм полягає передусім у забезпеченні реалізації аграрних прав та обов'язків відповідно до приписів матеріальних норм права. У цьому проявляється важливість цих норм. Їх належить розглядати як гарантію реалізації, так і захист прав. Процедурні норми виступають в якості укріплення законності щодо виникнення й розвитку аграрних відносин.

Важливість норм, які регламентують здійснення процедур у рамках матеріального права, є беззаперечною. З огляду на це, в умовах сьогодення, актуальним постає питання щодо прийомів застосування процедурних норм в аграрному праві. Це дасть можливість сільськогосподарським товаровиробникам обирати найбільш правильну процедуру у сфері реалізації своїх прав та дотримання обов'язків.

Список літератури:

1. Чернявська Г. П. Роль процедурних норм у правовому регулюванні процедурних правовідносин у сфері соціального забезпечення / Г. П. Чернявська // Актуальні питання реформування правової системи України : зб. наук. ст. за матеріалами VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 29–30 травня 2009 р.). – Луцьк : Волин. обл. друкарня, 2009. – С. 459–461.
2. Алексеев С. С. Проблемы теории права: в 2-х т. / С. С. Алексеев. – Свердловск : Изд-во Свердловского юрид. ин-та, 1973.
3. Субботенко В. К. Процедурные правоотношения в социальном обеспечении / В. К. Субботенко. – Томск : Изд-во Томск ун-та, 1980. – 196 с.
4. Тарасова В. А. Процедурные правоотношения // Советское право социального обеспечения / В. А. Тарасова / под ред. А. Д. Зайкина. – М., 1982.
5. Строгович М. С. Основные вопросы советской социалистической законности / М. С. Строгович. – М. : Наука, 1966.
6. Статівка А. М. Процедурні норми в аграрному праві / А. М. Статівка // Підприємництво, госп-во і право. – 2013. – № 5. – С. 47–50.
7. Аграрне право України / В. М. Єрмоленко, О. В. Гафурова, М. В. Гебенюк та ін.; ред. В. М. Єрмоленка. – К., 2010. – 608 с.
8. Скаун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : підруч. / О. Ф. Скаун. – Х. : Еспада, 2006. – 776 с.
9. Енгибарян Р. В. Теория государства и права: учеб. пособ. / Р. В. Енгибарян, Ю. К. Краснов. – М. : Юрист, 1999. – 272 с.
10. Галаган И. А. Проблемы общего юридического процесса в советской правовой науке / И. А. Галаган // Процессуальные нормы и отношения в советском праве. – Воронеж, 1985. – 208 с.

Статья посвящена определению роли и значения процедурных норм, принятие которых предопределено объективной потребностью упорядочивания отношений в сфере аграрного права.

Процедурные нормы, роль процедурных норм, значение процедурных норм, аграрное право.

The purpose of this article is to examine the role value of procedural norms and value of procedural norms, which are predetermined by an objective need for the regulation of relations in the sphere of the Agrarian law.

Procedural norms, role of procedural norms, value of procedural norms, agrarian law.